

Saksframlegg

Arkivsak-dok. 23/15498-12
Saksbehandler Silje Kringeland

Utvalg	Møtedato
Hovedutvalg for næring, kultur og miljø	22.05.2025

Fredning av D/S Bjoren LACX - høring og oversendelse til Riksantikvaren

Fylkeskommunedirektørens forslag til vedtak

- Hovedutvalg for næring, kultur og miljø slutter seg til fredningsforslaget og vedtar å oversende forslag om fredning av D/S Bjoren LACX til Riksantikvaren for endelig vedtak.

Vedlegg

Fredningsdokumentasjon Bjoren - revidert mht innspill fra offentlig høring
ref 23_15498
2025.02.16_Bjoren_høringsuttalelse til fredning_CFT
DS Bjoren - LACX - Forslag om fredning
Kommentar innspill for offentlig høring av fredningsforslag for Bjoren

Sammendrag

Med hjemmel i *lov om kulturminner* av 9. juni 1978 nr. 50 (kulturminneloven) § 14 varslet Agder fylkeskommune oppstart av fredningssak for D/S Bjoren – LACX den 13.09.2013. Grunn lang saksbehandlingstid hos Riksantikvaren ble det sendt ut nytt oppstartsvarsel den 02.02.2024. Fredningsforslag ble sendt på høring til berørte parter den 10.01.2025. Fredningsforslaget med fredningsdokumentasjon og høringsinnspill er nå klart til å oversendes Riksantikvaren for endelig vedtak.

Saksopplysninger

Agder fylkeskommune varslet oppstart av fredning av D/S Bjoren LACX først 13.09.2013 og på nytt den 02.02.2024. Oppstartsvarsel ble sendt ut til berørte parter, med tre uker høringsfrist. Alle høringsinnspill ble gjennomgått, vurdert og kommentert.

Fredningsforslag ble utarbeidet og sendt på offentlig høring til berørte parter den 10.01.2025, med frist på 6 uker til å uttale seg. Kunngjøringen ble offentliggjort i Norsk Lysingsblad, Setesdølen, Fedrelandsvennen, Agderposten og på Agder fylkeskommunes hjemmesider.

I forbindelse med offentlig høring er det kommet inn ett høringsinnspill fra Carl Fredrik Thorsager. Høringsinnspillet omfatter i hovedsak retting av mindre feil og formalia, samt etterspørsel etter mer detaljerte opplysninger om historikk. Høringsinnspillet er gjennomgått og ligger vedlagt.

Fredningsforslag med fredningsdokumentasjon og høringsinnspill oversendes Riksantikvaren som vil utarbeide det endelige fredningsvedtaket.

Historikk

D/S «Bjoren» ble levert fra Akers Mekaniske Verksted til Dampskibsselskapet Bjoren og Dølen i 1867 for passasjertrafikk på Kilefjorden. Dampsluppen var opprinnelig 52 fot lang og hadde en dampmaskin på 14 hk. Samme dag som «Bjoren» ble sjøsatt i Kilefjorden gikk søsterskipet «Dølen» av stabelen i Byglandsfjorden. Slik ble det klart for rutetrafikk i korrespondanse mellom de to båtene. Før slusa i Storstraum åpnet i 1869, var Bygland reisens siste stoppested. Ved hjelp av Storstraum sluse kunne båtene gå inn i øvre del av Byglandsfjorden, og videre nordover til Ose der den gamle skysstasjonen hadde losji for de reisende.

Samtrafikken mellom «Bjoren» og «Dølen» gikk i nærmere 30 år, før Setesdalsbanen i november 1896 åpnet fra Kristiansand til Byglandsfjorden. Da ble «Bjoren» overflødig på Kilefjorden. Etter kort tid uten arbeid ble dampbåten delt i to og fraktet med hest og kjerre på de dårlige veiene til Byglandsfjorden, hvor den skulle gå i rute sammen med «Dølen». Dampmaskinen ble fraktet med jernbanen. Vel fremme ved Byglandsfjorden ble båten forlenget med seks fot og klinket sammen igjen. «Bjoren» var da helt på grensen av den lengden som kunne passere gjennom slusa i Storstraum.

Opprinnelig hadde «Bjoren» kun et sol- og regntak som overbygg, men i 1887 fikk fartøyet oppført et styrhus midtskips. Utover 1900-talet ønsket Dampskibsselskapet Bjoren og Dølen seg et nytt og større fartøy som kunne gå på fjorden, og da det utvidete sluseanlegget sto klart i 1912, lå forholdene til rette. Det ble imidlertid aldri noe nytt og

større dampskip på Byglandsfjorden. Selskapet valgte heller å satse på «Bjoren», og i 1914 ble dampskipet omfattende modernisert på Kristiansand Mekaniske Verkstad.

Dampskipsselskapet Bjoren og Dølen hadde de to dampsluppene «Bjoren» og «Dølen» i trafikk på Byglandsfjorden fram til 1930, da virksomheten ble avviklet. Olav Frantsen Syrtveit tok over båtene i 1931 og opprettholdt rutefarten fram til 1957. På denne tiden var det kommet vei på vestsiden av Byglandsfjorden og driftsgrunnlaget for båttrafikken var borte. «Bjoren» gikk etter dette i opplag. I 1963 fikk «Bjoren» ny eier og fungerte som kafé ved campingplassen på Ose i noen år.

Bygland kommune overtok eierskapet av Bjoren i 1978, og satte i gang en aksjon for å redde fartøyet, som da lå delvis under vann ved en kai i Byglandsfjorden. Restaureringen ble utført ved Drammen Skibsreparasjoner A/S, under faglig veiledning av Riksantikvaren. I 1994 ble «Bjoren» sjøsatt på nytt, og i dag ser fartøyet ut slik det gjorde etter ombyggingen i 1914. I dag er «Bjoren» en av de viktigste attraksjonene Setesdalen har å by på, og trafikkerer på Byglandsfjorden på strekningen Byglandsfjord-Bygland og Bygland-Ose om sommeren.

Historien til fartøyet «Bjoren» er et godt eksempel utviklingen av båttrafikk på elver, kanaler og innsjøer fra midten av 1850-tallet. De tidligste passasjerfartøyene i innlandet var nettopp de små, åpne dampsluppene. Denne utviklingen må sees som en parallell til byggingen av kanal- og jernbaneanlegg i andre europeiske land. I Norge ble imidlertid utbyggingen av båt og jernbane sett i sammenheng med hverandre, og ikke som konkurrerende transportsystem, sannsynligvis på grunn av de store kostnadene tilknyttet etablering av jernbaneanlegg i norsk terreng.

Vurderinger

Fylkeskommunedirektøren mener at en fredning av Bjoren er en riktig vurdering ut fra Bjorens historiske betydning, og fordi den er en god representant for dampskip på vassdrag og vann. Fredningen bygger opp under Riksantikvarens mål om å ta vare på et representativt utvalg fartøy fra alle kategorier gjennom fredning.

Sammen med de øvrige freda fartøyene «Skibladner» på Mjøsa, «Storegut» og «Ammonia» på Tinnsjøen, samt «Turisten» på Haldenkanalen – bidrar «Bjoren» til å gi et mer helhetlig bilde av båtferdselen på ferskvann i Norge i tidsrommet 1856 til 1956. Disse er til sammen viktige samferdselsminner knyttet til den tidlige utbyggingen av offentlig transport. Fredning av «Bjoren» begrunnes derfor i fartøyets kultur- og kildehistoriske verdier knyttet til samferdselshistorien generelt, og Setesdalen spesielt. Fartøyet er vurdert å oppfylle kravene om «særlig kulturhistorisk verdi».

Fylkeskommunedirektøren vil videre bemerke at Bjoren har hatt en spesiell rolle i Setesdal, helt fra den i 1867 ble satt i rute på Kilefjorden som en av de tidlige dampskipene på vannveiene i innlandet, og frem til i dag da den går i sommertrafikk til glede for lokalbefolkningen og turister. For mange er Bjoren et kjent landemerke i dalen, og det er derfor gledelig at den nå fredes slik at den bevares til glede for fremtidige generasjoner.

Regionplan Agder 2030

I henhold til Regionplan Agder 2030s hovedmål 5. *Kultur gir deltagelse i kulturlivet [gir] arenaer for samhold og fellesskapsfølelse, og kan gi rom for å oppleve mestring, inkludering og trygghet. I kulturarven finner vi identitet og tilhørighet gjennom å se oss selv i en større sammenheng. Det bidrar til bedre trivsel og livskvalitet, som er viktig for*

bærekraftige byer og lokalsamfunn og den sosiale bærekraften. Samtidig gjør det regionen attraktiv for tilflyttere og besøkende. Besøksnæringen kan bidra til et mer variert næringsliv som kommer hele regionen til gode.

Bjoren representerer en teknisk historisk utvikling i samfunnet, samtidig som den fremdeles formidler en viktig maritim innlandshistorie hver sommer som kulturhistorisk båtrote på Byglandsfjord.

Økonomiske konsekvenser

Fredningen har ingen økonomiske konsekvenser for fylkeskommunen

Konklusjon

Fylkeskommunedirektøren vurderer fredningsforslaget som gjennomarbeidet og klar for oversendelse til Riksantikvaren for endelig vedtak.

Kristiansand, 22.05.2025

Tine Sundtoft
Fylkeskommunedirektør

Kristin Tofte Andresen
fylkesdirektør